

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м.Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96

E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Потенційним авторам
щодо підготовки
підручників для 5 класу закладів
загальної середньої освіти

Шановні колеги!

Міністерство освіти і науки України регулює питання щодо освітнього процесу на шляху імплементації Закону України «Про освіту». Адже першочерговим завданням є оновлення змісту освіти.

Інформуємо також про те, що задля формування мовних компетентностей - спілкування державною мовою, необхідних учням 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин, сприятиме створення інших підручників з української мови у нових умовах реалізації компетентнісного підходу. Поряд з тим, у навчальних програмах з історії України та інформатики для 5 класу відбулися значні зміни.

Ураховуючи вищезазначене, рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 року (протокол № 9/2 - 19) визначено 9 назв підручників, з яких проводитиметься конкурсний відбір проектів підручників для 5 класу закладів загальної середньої освіти у 2018 році, а також для підручників, які раніше не брали участь у конкурсному відборі проектів підручників для 5 класу.

Набутий досвід у сфері підручникотворення дасть змогу уточнити сучасні реалії та визначити перспективні плани, спрямовані на формування бази новітніх підручників для 5 класу закладів загальної середньої освіти.

Задля впровадження у зміст освіти нову структуру, нові технології і методи у формуванні навчального матеріалу сучасних підручників Міністерство надсилає орієнтовні методичні рекомендації.

Додаток 15 стор.

З повагою

Заступник Міністра

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
№1/11-339 від 10.01.2018

Павло Хобзей

Михайловська Н. А., 248-21-61

**Методичні рекомендації потенційним авторам
щодо підготовки підручників
для 5 класу закладів загальної середньої освіти**

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Новостворене навчальне видання відіграє важливу роль в освітньому процесі та є одним із основних засобів передачі знань.

Зміни, що відбувається у сучасному суспільстві, вимагають нових підходів до освіти й виховання майбутнього покоління.

Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, а саме головне – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Статтею 12 Закону України «Про освіту» визначено мету повної загальної середньої освіти - всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність;
- інші компетентності, передбачені стандартом освіти.

Усі компетентності однаково важливі і взаємопов'язані: елементи, притаманні одній компетентності впливатимуть на формування інших.

Формулювання очікуваних результатів термінами компетентнісного підходу в рамках конкретної галузі – це формулювання місії кожної галузі, що передбачає функціональність, розмаїття, гнучкість та варіативність освітнього процесу.

Перелічені ключові компетентності пронизують усі освітні галузі та навчальні предмети, тому однією із тенденцій сучасної освіти є дотримання компетентнісного підходу до формування змісту і організації процесу навчання, який спрямований на формування предметної компетентності і розвитку ключових компетентностей. Цей підхід відображено у Державному стандарті базової і повної середньої загальної освіти (2011 р.), Концепції Нової української школи (2016 р.) й конкретизовано в [оновлених навчальних програмах для 5-9 класів](#) (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804)

Окрім того, до навчальних програм з метою увиразнення ключових компетентностей уведено поняття чотирьох наскрізних ліній: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Наскрізна лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток» підсилює формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості: збереження, захист довкілля й усвідомлення сталого його розвитку, готовність брати участь у вирішенні питань навколишнього середовища і розвитку суспільства.

Наскрізна лінія «Громадянська відповідальність» забезпечує розвиток соціальної й громадянської компетентностей, розкриває суть поняття «відповідальний громадянин», визначає вектори його діяльності.

Реалізації здоров'язбережувальної ключової компетентності сприяє наскрізна лінія «Здоров'я і безпека», орієнтуючи на формування учня як духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінного громадянина, що дотримується здорового способу життя, активно долучається до облаштування безпечного для життя й діяльності середовища.

Метою наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» є навчання молодого покоління українців ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат, стимулювання лідерських ініціатив, прагнення успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Наскрізні змістові лінії спільні для всіх начальних предметів, є засобом інтегрування навчального змісту, вони корелюються з окремими ключовими компетентностями і сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Модель компетентнісного підходу в освітньому процесі «Потреби учня XXI» спрямовує:

- *вміння* – практикую;
- *знання* – розумію навіщо;
- *ставлення* – вірю, прагну, можу, люблю, ціную, не боюся помилятися.

Адже цілісність особистості реалізується у трьох важливих сферах (Я – «Відчуваю», «Думаю», «Дію»), дбаючи про інтелектуальний, духовний, фізичний розвиток дитини, тому потрібно навчити учнів використовувати знання і вміння, отримані в освітньому процесі, для вирішення повсякденних проблем і життєвих ситуацій.

Упровадження наскрізних змістових ліній у навчальний предмет передбачає розв'язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проектів, роботу з різними джерелами інформації.

Окрім того, інформація, подана у підручнику, має відповідати сучасному стану науки, враховувати, що зміст та обсяг освітніх матеріалів визначається навчальною програмою з предмета: забезпечує знаннєвий компонент очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, діяльнісний і оцінний компоненти – методичний апарат, який сприятиме актуалізації навчально-пізнавальних надбань п'ятикласникам.

Звертаємо Вашу увагу на те, що нині змінилися не тільки вимоги до якості освіти, а й виникла потреба створення інших підручників, які потребують принципової перебудови їхньої структури і змісту, впровадженням нових технологій і методів, переорієнтації з виконання інформаційно-репродуктивної функції на діяльнісну, вмотивовану на ініціативу та самостійність учнів.

Поряд з тим, рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 року (протокол № 9/2 - 19) «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» підручникам для 5 класу закладів загальної середньої освіти та видання їх за кошти державного бюджету у 2018 році» визначено назви підручників, з яких проводитиметься конкурсний відбір проектів підручників для 5 класу закладів загальної середньої освіти у 2018 році, оскільки:

- відбулися кардинальні зміни у навчальних програмах з інформатики та історії для 5 класу;
- імплементація статті 7 Закону України «Про освіту» створює підґрунтя для усіх дітей незалежно від національності та соціального статусу отримати належні умови для оволодіння державною мовою. Адже з метою формування мовних компетентностей - спілкування українською мовою, необхідних для успішної самореалізації у суспільстві, сприятиме не модернізація, а створення інших підручників з української мови для учнів 5 класу в нових умовах реалізації компетентнісного підходу.

Таким чином, рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 року (протокол № 9/2 - 19) визначено 9 назв підручників, з яких проводитиметься конкурсний відбір проектів підручників для 5 класу закладів загальної середньої освіти у 2018 році, а також для підручників, які раніше не брали участь у конкурсному відборі проектів підручників для 5 класу:

1. «Українська мова» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням молдовською мовою.
2. «Українська мова» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням польською мовою.
3. «Українська мова» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням російською мовою.
4. «Українська мова» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою.
5. «Українська мова» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою.
6. «Вступ до історії» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти.
7. «Інформатика» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти.
8. «Кримськотатарська мова» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою.
9. «Новогрецька мова» підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою.

Під час написання нового покоління підручників авторам необхідно подолати певний стереотип. У сучасних умовах традиційна форма підручників не відповідає вимогам часу, упровадженню глобальних інформаційних та комп'ютерних технологій в усі сфери суспільного життя, у т.ч. в освітню галузь.

Створення сучасного підручника має відбуватись шляхом поєднання таких складових: навчальної, інформаційної, дидактичних інновацій, нових технологій. Новий формат побудови підручника має бути гнучким, динамічним, містити методичні компоненти, орієнтувати учнів на активне засвоєння навчального матеріалу через пошукові і проблемні методи навчання.

Отже, новий підручник - це сучасна й цікава навчальна книга, зорієнтована на забезпечення якості української освіти, на нову структуру, новий зміст, нові технології і методи.

II. СУЧАСНІ ПІДРУЧНИКИ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОЇ СТРАТЕГІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ДЕРЖАВНА

Державний статус української мови, головні стратегічні документи, що регулюють питання мовної освіти, сучасні науково-методичні концепції її вивчення, вимагають удосконалення мовленнєвих умінь і навичок, формування мовних норм, починаючи з 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин.

Першою ключовою компетентністю є спілкування державною мовою. У результаті опанування цією компетентністю в учнів формується таке ставлення: «поцінування української мови як державної – чинника національної ідентичності, готовність активно послуговуватися українською мовою в усіх царинах життя».

Саме стаття 7 Закону України «Про освіту» привернула увагу до стану вивчення української мови у закладах загальної середньої освіти з мовами навчання національних меншин. Цей стан є зовсім різний у залежності від специфіки мовної групи, якою ведеться навчання в освітньому закладі. Тому і вивчення державної мови вимагає різних підходів, а це мало відображено у підручниках з української мови для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин.

Розроблення підручників, зорієнтованих на формування компетентностей, потребує принципової перебудови їхньої структури і змісту.

Рекомендуємо авторам відійти від застарілих методик, створити/удосконалити підручники з державної мови для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин такі, щоб реалізувати сучасні підходи до мовної освіти, які передбачатимуть приведення системи оволодіння мовою у відповідність до геополітичної та мовної ситуації. Адже перед нами сучасний учень.

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, які адресовані усім фахівцям у сфері сучасної мовної освіти, можуть стати неоціненним інструментом для тих, хто працює в галузі професійної підготовки учителів, розробки навчальних планів і тестів, створення підручників та інших дидактичних засобів навчання.

Вивчення української мови у 5 класі закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин базується на розвитку орфоепічних, орфографічних та граматичних умінь і навичок, діалогічного й монологічного мовлення. Окрім того, зосереджена увага на формування мовних умінь, необхідних і достатніх для удосконалення й розвитку мовленнєвих.

Під час написання підручника потрібно передбачити та враховувати спільні в обох мовах знання й уміння, які мають активізуватися на українському мовному матеріалі, а не вивчатися як нові.

Факти, які не збігаються (наприклад, деякі знання з морфології), потребують особливої уваги, оскільки засвоєння такого матеріалу супроводжується інтерференційним впливом навичок, які вже сформувалися на уроках рідної мови, тому ці знання й уміння потребують вивчення (корекції, глибокого пояснення) відповідно до закономірностей української мови.

Подібний в українській і румунській та молдовській мовах матеріал доцільно структурувати великими, логічно завершеними частинами. Іншого підходу вимагають протилежні явища – їх треба вивчати на спеціально відведених уроках, у зіставленні з румунською мовою.

Специфіка організації навчання української мови в закладах загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою зумовлена належністю української та угорської мов до різних генеалогічних груп, суттєвими розбіжностями у фонетичній системі, а також відмінностями у графіці, орфографії, орфоєпії, граматичній структурі.

Складові мовної компетенції учнів у таких освітніх закладах мають ґрунтуватися на сприйнятті й засвоєнні відповідної дидактичної інформації на різних мовних рівнях (фонетичному, словотвірному, лексичному, морфологічному, синтаксичному) з метою використання її у відповідних сферах комунікативної діяльності.

Багато видів комунікації/спілкування, таких як бесіда і листування, є інтерактивними, тобто в них учасники по черзі бувають мовцями та слухачами багато разів. У інших випадках, а саме коли мовлення записане або передається засобами mass-media, або коли письмові тексти посилаються комусь або публікуються, автор відокремлений від адресата, якого він навіть може не знати і який не може відповісти. У таких випадках спілкування може розглядатись як говоріння, письмо, слухання або читання тексту.

Використання мови з ігровими цілями часто відіграє важливу роль у вивченні та розвитку мови, але не обмежується освітньою сферою.

Форми контролю знань мають бути різноманітні: тестові завдання до кожної теми, вправи на міжмовний зіставний аналіз при творенні відповідних граматичних форм тощо.

Рекомендуємо по-іншому структурувати підручник з української мови для 5 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин, який може містити:

- принцип наступності, логічної послідовності, органічно поєднувати і показати взаємозв'язок мов національних меншин та української мови, як цього потребує методика викладання не рідної, а другої мови;
- стисло викладену теоретичну інформацію, орієнтувати увагу на основному;

- навчальний матеріал на доступному рівні, спрямований на формування словникового запасу, аудіативних умінь, навичок говоріння;
- різноманітні види завдань, а не традиційно виконувати безкінечні вправи з традиційним формулюванням;
- сучасні тексти із завданнями на перевірку теоретичного матеріалу читати (розуміння тексту), писати (перевіряти орфографію, творчу уяву тощо), щоб зацікавити учнів вивчати українську мову;
- до параграфа підручника подати глосарій, ключові слова, а також важкі слова/словосполучення/вирази з метою кращого сприйняття матеріалу;
- різні види словничків мають бути не в кінці підручника, а під час вивчення навчального матеріалу для орієнтування у темі;
- зразки діалогів, удосконалювати набуті уміння в початкових класах - вживати прості щоденні форми ввічливості, привітання та звертання; вітати людей, запитувати, як у них справи та реагувати на новини; вчити діяти у повсякденних ситуаціях з передбачуваним змістом, навіть якщо він/вона змушений/а переформулювати висловлювання та підбирати слова;
- проведення ігор, спрямованих на розвиток уяви, пам'яті, логічного мислення, творчих здібностей, пізнавальної активності;
- ілюстративний матеріал якісний, сучасний, доцільний; яскраві, художньо-естетично оформлені малюнки, відповідно до вікової категорії учнів/учениць;
- реалізацію соціокультурної змістової лінії. Різноманітність культурних традицій та етнічна специфіка у формуванні свідомості потребує надзвичайно коректного підходу до питання вивчення культур, які, у результаті певних геополітичних умов, збігаються на тих чи інших територіях.

Окрім того, авторам потрібно звернути увагу, що малоцікавий для учнів текст, невиразна збіднена мова, плутанина у термінології, нав'язливе використання мовних штампів, громіздкі висловлювання, наукоподібність, малозрозумілі визначення, стилістичні огріхи, лексичні неточності гальмують розуміння й засвоєння учнями інформації.

Отже, підручник з української мови для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин має містити нові підходи до вивчення української як державної, розрахований на сучасного динамічного учня/учениці, зважаючи на вікову категорію здобувачів освіти.

ВСТУП ДО ІСТОРІЇ

Курс історії у 5 класі має пропедевтичний (вступний) характер. Головними завданнями курсу є:

а) формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження;

б) розвиток у школярів інтересу до предмета та мотивації до його вивчення як передумови до формування низки загальних (уміння вчитися впродовж життя, обізнаність і самовираження у сфері культури тощо) і предметних (хронологічна, просторова, інформаційна тощо) компетентностей;

в) формування первинних уявлень про структуру і зміст історії України як передумови до реалізації засобами навчання наскрізних, міжпредметних і предметних змістових ліній (громадянська відповідальність, культурна свідомість тощо).

Зміст підручника має відповідати навчальній програмі. Така відповідність передбачає повну і вичерпну реалізацію в підручнику визначеного навчальною програмою змістового наповнення, орієнтацію на базові компоненти змісту освіти навчального предмета, а також реальні можливості підручника у забезпеченні зафіксованих у програмі вимог до рівня навчальних досягнень учнів. При цьому слід зважати на те, що автор(и) може вносити корективи у задане програмою структурування навчального змісту і послідовність його вивчення, якщо це зумовлено методичною концепцією, реалізованою в підручнику

Також має бути логічна послідовність викладу навчального матеріалу, забезпечення педагогічно доцільної наступності такого викладу, реалізація внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків.

У структурі підручника є виокремлення основного і додаткових текстів (доцільність розміщення додаткових текстів, їх співвідношення), позатекстових компонентів, апарату організації засвоєння навчального матеріалу, довідкових матеріалів, дидактично виправдане структурування змістового наповнення, його розподіл змісту за пунктами, параграфами, розділами тощо.

Підручник має відповідати віковим особливостям учням для засвоєння встановленим у сучасній науці положенням, достовірність усіх наведених фактів, повноту розкриття сутності різноманітних об'єктів вивчення, розгляд явищ у їх взаємозв'язках і розвитку. Формування науково коректних понять і уявлень вимагає точного вираження в означеннях і термінах, які прийнято в науці.

У змісті підручника має бути відображена система знань та їх цілісність. Потрібно звернути увагу на практичне спрямування змісту підручника, на формування в учнів здатності використовувати здобуті знання

в навчальних і життєвих ситуаціях для вирішення різноманітних практичних проблем.

Підручник має містити достатній матеріал для здійснення диференційованого навчання, ефективної організації навчальної діяльності учнів з різними здібностями і навчальними можливостями.

Урахування вікових особливостей учнів при відборі й опануванні навчальним матеріалом. Рівень доступності має бути таким, щоб учень міг успішно користуватися підручником для самостійного навчання.

Мова підручника має бути зрозумілою для учнів, відповідати нормам літературної мови. Це досягається чіткістю формулювання висновків, правил і визначень, побудови текстів, очевидністю логічних зв'язків між їх частинами, належною довжиною речень, доступністю їх лексичного наповнення.

Тексти підручника мають поєднувати ознаки наукового і науково-популярного стилів, містити інформаційний та емоційно-ціннісний компоненти змісту. Бажана діалогічність текстів підручника, побудова їх у формі бесіди з учнем, наявність звертань до читача, риторичних запитань, що сприяє залученню школярів до активної роботи з навчальним матеріалом і спонукає до власних суджень, висновків, міркувань тощо.

Обов'язково потрібно звернути увагу на наявність у підручнику інформації про видатних українців або вихідців з України, які зробили вагомий внесок у розвиток певної галузі науки чи культури.

Уміщені у підручнику завдання (запитання, вправи, задачі, фото, репродукції, схеми, графіки тощо) оцінюються з позицій забезпечення ними передбачених навчальною програмою освітніх результатів; можливостей для здійснення диференційованого навчання; раціонального поєднання завдань репродуктивного і творчого характеру; їх внеску у розвиток уміння вчитися; утворення ними дидактично доцільної системи.

У підручнику використовуються ілюстрації з позицій повноти реалізації ними своїх дидактичних функцій, їхньої відповідності змісту, коректності відносно віку учнів.

Сучасний етап розвитку Європейської системи освіти характеризується визначенням переліку ключових компетентностей, які слід формувати у молодого покоління. Компетентнісний підхід виступає як відповідь на нові вимоги економіки постіндустріального суспільства. Перенесення акцентів від змісту до результатів, від знань до розвитку особистості стає найважливішим фактором поширення і визнання компетентнісного підходу.

Трансформація освітньої парадигми актуалізувала погляд на освіту з позицій її результативності. Виходячи з положень компетентнісного підходу, мета шкільної історичної освіти задається складниками історичної предметної компетенції і втілюється в інтегрованому результаті – історичній предметній компетентності. Це передбачає формування й розвиток у тих, хто навчається, готовності і здатності використовувати накопичені визначені знання, уміння й навички для вирішення навчальних і життєвих проблем,

оцінювати та діяти і таким чином задовольняти особисті та соціальні потреби.

Складниками предметної компетентності учня з історії, враховуючи особливості предмета вивчення (історичного навчального матеріалу) є:

хронологічна – передбачає уміння учнів орієнтуватися в історичному часі: розглядати суспільні явища у розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу; співставляти історичні події, явища з періодами (епохами), орієнтуватися в науковій періодизації історії; використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу.

Знайомство з хронологією є одним з перших кроків вивчення історії, адже історія неможлива поза часом: лише встановивши час тих або тих подій та їх послідовність, історики здатні не тільки з'ясувати зв'язок з попередніми та наступними подіями, визначити причини й наслідки, виявити закономірності, а й відтворити істинний перебіг події, реконструювати минуле.

Формування хронологічних уявлень, тобто відображення у свідомості учнів послідовності, тривалості та синхронності перебігу історичних подій, явищ, процесів, відтворення образів минулого, пов'язаних із характеристикою часу події, вважають однією з найважливіших умов для розвитку історичного мислення учнів.

Просторова – передбачає уміння учнів орієнтуватися в історичному просторі: співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країн та природними умовами; користуючись картою визначати причини та наслідки історичних подій, процесів, основні тенденції розвитку міжнародних відносин та місця в них України, пов'язані з геополітичними чинниками і факторами навколишнього середовища; характеризувати, спираючись на карту, історичний процес та його регіональні особливості.

Інформаційна – передбачає уміння учнів працювати з джерелами історичної інформації: користуватись довідковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку інформації.

Одним з найактуальніших завдань сучасного виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Визначальною характеристикою такої людини має бути громадянська компетентність – здатність людини реалізовувати свої права і свободи, поважати права і свободи інших громадян, розуміти власну відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки і вибір. Важливою складовою громадянської компетентності як риси особистості є, насамперед, поінформованість людини з питань розвитку демократії в різних країнах світу і в Україні, її здатність керуватися відповідними знаннями в умовах сучасного суспільного і політичного життя, що досягається шляхом оволодіння уміннями і навичками, необхідними для компетентної участі в громадсько-політичному житті нашої країни.

Важливою складовою суспільного життя і життя особистості в будь-якому суспільстві є культура. Людина постійно знаходиться у ситуації моральної, естетичної, світоглядної оцінки подій і явищ дійсності, постановки завдань, пошуку і прийняття рішень та їх реалізації. Зміст її життєдіяльності визначається спрямованістю особистості на осмислення, пізнання і актуалізацію загальнолюдських цінностей.

Отже, у процесі виховання відбувається засвоєння індивідом основ культури, як сфери духовного життя людей, що сприяє формуванню здібностей у особистості самостійно виробляти принципи своєї діяльності, поведінки, спілкування, орієнтуючись на кращі зразки загальнолюдської та національної культури. Це і складає сутність культурної компетентності, яка передбачає здатність жити та взаємодіяти з іншими в умовах полікультурного суспільства, керуючись національними та загальнолюдськими духовними цінностями.

Формування культурної компетентності учня має бути спрямовано на опанування трьома вищезазначеними компонентами культури, що передбачає такі напрями її набуття.

ІНФОРМАТИКА

Для реалізації змісту навчальної програми рекомендуємо витримати зважений баланс при виборі програмного забезпечення що буде описане в підручнику. З одного боку, учням потрібно працювати із сучасними засобами, у той же час технічні характеристики техніки в освітніх закладах не завжди дозволяють їх встановити. Також важливим фактором є ціна програмного забезпечення. Закликаємо, у першу чергу, обирати вільно поширюване кросплатформенне програмне забезпечення. Для прикладу тему «Опрацювання текстових даних» можна повною реалізувати з допомогою вільнопоширюваного текстового редактору «OOo4Kids Writer», який має простий інтерфейс, що налаштовується під потреби користувача. Адже підручник має формувати розуміння принципів роботи з тим чи іншим об'єктом, лише потім показувати особливості виконання бажаних дій у певній програмі.

Для викладання теми «Алгоритми та програми» у більшості чинних підручників використані ігрові мови програмування. Для дітей, які мають хист до програмування та в перспективі можуть перейти до поглибленого вивчення предмета, доцільно дати паралельно із ігровою мовою звичайну.

У підручниках з інформатики можна розміщувати посилання (текстові, QR-код тощо) на додаткові матеріали розміщені онлайн, проте сторінки, де розміщені ці матеріали, не повинні містити жодної реклами.

Додатково нагадуємо, що відповідно до Указу Президента України від 15 травня 2017 року № 133/2017 неможливим є використання російських поштових служб та програмних продуктів російського виробництва. З точним переліком можна ознайомитись [за посиланням](#).

МОВИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Сучасний підручник з мов національних меншин має запропонувати вчителю орієнтир щодо обсягу й характеру навчального матеріалу, послідовності його викладу, методів прийомів роботи; учням – рекомендації й алгоритм ефективного засвоєння предметного змісту, формування уміння вчитися, самостійно оволодівати знаннями.

Дотримання логічної послідовності і систематизації викладу основних змістових питань дає змогу сформуванню змісту підручника.

Новий підручник має використовувати діалоговий стиль, спілкування з учнями, де пропонуються цікаво сформульовані завдання, зокрема, знайти алгоритм вирішення навчальної проблеми, взяти участь у дидактичній грі.

У підручнику мають бути (тести, живі діалоги, ілюстративні ситуації, творчі завдання, різноманітні схеми, граматичні таблиці, малюнки, відеоматеріали).

Особливо важливою є інформаційна функція у підручнику з використанням різноманітних форм надання навчальної інформації зокрема, текстової, графічної, символічної, анімаційної, мультимедійної з використанням інтерактивних форм. Розвивальні і пізнавальні можливості підручника реалізуються шляхом поступового підвищення складності завдань, з орієнтацією на продуктивну самостійну діяльність учнів.

Зміст підручника має бути спрямований на формування функціональної грамотності учнів; навчальні тексти та завдання до них мають бути насичені українознавчим компонентом, відображати нерозривний зв'язок із національною історією, культурою, національними традиціями; розкривати виховний та соціалізуючий потенціал на основі загальнолюдських та етнонаціональних культурних надбань.

Для мотивації і розвитку інтересу до вивчення предмета можуть передбачатись різні цікаві завдання з елементами змагання та вправи. У підручнику має бути «Словник», тестові завдання, інтерактивні форми навчання. Такі дидактичні прийоми сприяють розвиткові розумових здібностей, формують інтерес до навчального предмета.

Оскільки в шкільному курсі навчання мов і літератур національних меншин розглядаються не окремі елементи культури того чи іншого етносу-носія мови, а культура стає невід'ємною частиною навчального мовного курсу, тому лінгвокультурологічні знання й навички розглядаються при цьому як складові комунікативної компетентності учнів.

Основними лінгвокультурними одиницями у процесі навчання рідної мови виступають культурно-ціннісні поняття, вибір яких обумовлений програмою (передусім соціокультурною змістовою лінією). Вивчення цих понять орієнтоване не лише на пошуки національно-специфічного в культурі іншого етносу, а й універсального загальнолюдського компонента, який об'єднує представників різних національностей, сприяє розвитку уміння

визначати свої комунікативні стратегії з урахуванням мовного, культурного й національного розмаїття українського суспільства.

Методика реалізації такого підходу до навчання мов етнічних спільнот в старшій школі, сприяє формуванню творчої, духовної розвиненої, толерантної особистості з гуманістичними світоглядними принципами, здатної до національної самоідентифікації й міжкультурного діалогу.

Підручники з кримськотатарської та новогрецької мов мають забезпечувати використання максимально можливої кількості виразних і образних слів в текстах, які викликають в учнів чіткі і зрозумілі аналогії; дотримання лексикограматичного мінімуму згідно із віковими особливостями школярі; вживання слів, які найчастіше зустрічаються в усній і письмовій мові. Крім того, зміст навчального матеріалу має розкривати розуміння цілісної картини багатомовного і полікультурного розмаїття населення України, формувати готовність до самостійної роботи з різними інформаційно- довідковими джерелами тією мовою, яку вивчають учні, у т.ч. з інтернет ресурсами.

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА МОВА

Виходячи із суспільних і, зокрема, освітніх функцій кримськотатарської мови, основна мета її вивчення в закладах загальної середньої освіти України на сучасному етапі полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно користуватися засобами рідної мови - її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).

Відповідно до поставленої мети головними завданнями навчання кримськотатарської мови є: виховання потреби у вивченні рідної мови; формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, вироблення в учнів умінь і навичок користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань із дотриманням кримськотатарського мовленнєвого етикету; засвоєння учнями базових орфоепічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних умінь і навичок.

З метою забезпечення виконання поставленої мети і завдань, що з неї випливають, а також щоб надати рідній мові більшої практичної спрямованості, у підручнику з кримськотатарської мови мають бути чотири взаємопов'язані змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна.

Для формування в учнів умінь і навичок зв'язного мовлення необхідно пов'язати їх з іншими напрямками роботи з розвитку мовлення, що здійснюються у процесі реалізації змісту інших змістових ліній: збагаченням мовлення з погляду лексичної і граматичної будови; засвоєнням норм кримськотатарської літературної мови.

Зміст підручника з кримськотатарської мови має базуватись на урахуванні специфіки оволодіння кримськотатарською мовою, доступності навчального матеріалу, для засвоєння його змісту. Тексти вправ повинні сприяти вирішенню багатьох соціокультурних завдань: ознайомлення учнів з культурою, історією, звичаями українців і кримських татар; формування активної життєвої позиції; бережного відношення до природи, ознайомлення з різними професіями і т.д, зміст яких представляє національну культуру кримськотатарського та українського народу.

Окрім цього, навчальні тексти, матеріали вправ мають сприяти реалізації завдань морального, духовного, виховного спрямування, а саме: впливати на розвиток національної свідомості, власної громадянської позиції, патріотизму, любові і поваги до України як багатонаціональної держави, на виховання толерантності, поваги до представників різних етносів і культур, що населяють Україну, здатності до міжнаціонального та міжкультурного діалогу.

НОВОГРЕЦЬКА МОВА

Навчальний матеріал в сучасному підручнику для 5 класу з новогрецької мови має спрямовуватися на досягнення загальної мети базової загальної освіти, яка полягає у розвитку та соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок, любові і поваги до історії, культури українського народу, представників інших національностей та сприяти вільному оволодінню державною і новогрецькою мовами.

Знайомити учнів з культурними реаліями країни, мову й літературу якої вивчає дитина, а й формувати інтерес до них, розкривати важливі для народу ціннісні орієнтири, розглядати національно-культурний компонент мовних і мовленнєвих одиниць.

Головними завданнями навчання новогрецької мови є виховання потреби у вивченні рідної мови, формування духовного світу учнів, вироблення умінь і навичок користуватися засобами мови на практиці - її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо) .

У підручнику з новогрецької мови використовуються чотири змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна. Вони повинні бути пов'язані з іншими напрямками роботи з розвитку мовлення, що здійснюються у процесі реалізації змісту інших змістових ліній: збагаченням мовлення з погляду лексичної і граматичної будови; засвоєнням норм новогрецької літературної мови; всебічним розвитком учнів у різних сферах для їхньої самореалізації.

Структура підручника з новогрецької мови повинна охоплювати такі компоненти: текст (основний, додатковий, пояснювальний) та позатекстові

компоненти (апарат організації засвоєння, ілюстративний матеріал, передмову, зміст, рубрикацію, сигнали-символи, список літератури, словники, покажчики (предметні, іменні, тощо).

Зміст підручника обов'язково має враховувати специфіку новогрецької мови, доступність та наступність у навчанні, а програмний матеріал повинен спрямовуватися на вміння користуватися виражальними засобами новогрецької мови, її формами, типами, стилями, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Підручник має бути зорієнтований на здобуття знань, які трансформуються в уміння та досвід учня, зокрема, на розвиток усного та писемного мовлення, збагачення словникового запасу, формування вмінь і навичок узагальнювати інформацію, осмислювати і творчо її застосовувати на практиці; на засвоєння учнями базових орфоепічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних умінь.

Підручник з новогрецької мови повинен бути практичним, спрямованим на доступність, системність, функціональність, містити додатки, таблиці, словники, історичні довідки та ін.

Велике значення в навчально-виховному процесі на уроках рідної мови мають мовленнєві взірці, тобто система текстів і усних висловлювань, зміст яких представляє національну культуру, традиції та звичаї українців та греків.

Автори підручника повинні враховувати психолого-педагогічні вимоги, вікові особливості учнів, зацікавлювати їх сучасною подачею матеріалів, інформації, різноманітними та незвичайними новинками.